

ŽIGA ZOIS

Njegov oče Michelangelo Zois, se je iz Benečije priselil v Ljubljano, kjer je obogatel, se poročil z Ljubljančanko in pridobil plemiški naslov. Ukvarjal se je s fužinarstvom. Posestva (imeli so v lasti tudi grad Brdo pri Kranju), hiše in fužine je po njem podedoval sin Žiga. Brat Karel je znan kot botanik.

Žiga Zois se je najprej šolal zasebno, nato pa je odpotoval v Italijo in tam ostal dve leti, da bi si dopolnil izobrazbo. Veliko je potoval in sklepal nova poznanstva, že tedaj pa so se pri njem pojavili prvi znaki bolezni, ki je zaznamovala vse njegovo nadaljnje življenje. Po vrnitvi v domovino se je samostojno izobraževal, posebej na področju naravoslovja, kjer je sodeloval z Baltazarjem Hacquetom in ostalimi slovenskimi izobraženci tedanjega časa.

Zaradi cvetoče trgovine z železom je njegovo bogastvo raslo. Bil je najbogatejši Slovenec svojega časa, vendar je po prihodu Napoleonove vojske na Kranjsko in vzpostavitvi Ilirskih provinc doživel precejšen gospodarski polom. Zelo znan je tudi Zoisov krožek.

Po letu 1780 je njegova hiša na Bregu v Ljubljani postajala središče za delo tedanjih naprednih Slovencev, ki so delovali v duhu razsvetljenstva. Nastal je Zoisov krožek, v katerega so spadali Jurij Japelj, Blaž Kumerdej, Jernej Kopitar, Anton Tomaž Linhart, Valentin Vodnik in drugi. Zois je bil njihov mecen, materialno jih je podpiral, spodbujeval in usmerjal. S tem je postal središčna oseba slovenskega razsvetljenstva. Njegov pogled na svet je bil racionalističen in empirističen, bil je tudi deist. S francosko revolucijo se ni strinjal.

Zoisovo lastno književno delo, čeprav dokaj obsežno, ni v celoti ohranjeno. V slovenščino je prevajal italijanske operne arije in pisal lahkotne alpske poskočnice, znan pa je tudi njegov dokaj neuspeli prevod nemške pesmi Lenore Gottfrieda Augusta Bürgerja. Zois je iz svojega neuspeha zaključil, da slovenščina enostavno ni dovolj bogat in vzvišen jezik, da bi bila v njem lahko napisana taka umetnina. Nasprotno je dokazal France Prešeren, ko je nekaj desetletij kasneje sam ustvaril izreden prevod te pesmi. Zois je začetnik slovenske književne kritike. Zelo pomembno delo so njegova pisma Valentinu Vodniku.

Bil je tudi navdušen mineralog. Svojim delavcem v fužinah je naročal, naj zbirajo »zanimive kamne«, nekatere primerke pa je dobival tudi iz tujine. Njegova zbirka je ohranjena v Prirodoslovnem muzeju Slovenije. Po njem je poimenovan zelo zanimiv in najbolj barvit mineral - zoisit.